
Investeringsniveau duurzame productiemiddelen

Duurzaamheidsindicator (DP01) in de Rijksbegroting 2019

Harold van der Meulen, Arjan Wisman, Jakob Jager, Gerben Jukema en Ruud van der Meer

WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

Investeringsniveau duurzame productiemiddelen

Duurzaamheidsindicator (DP01) in de Rijksbegroting 2019

Harold van der Meulen, Arjan Wisman, Jakob Jager, Gerben Jukema en Ruud van der Meer

Dit onderzoek is uitgevoerd door Wageningen Economic Research in opdracht van en gefinancierd door het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, in het kader van de Wettelijke Onderzoekstaak 'Economische Informatievoorziening' (projectnummer WoT-06-001-036)

Wageningen Economic Research
Wageningen, oktober 2018

NOTA
2018-093

Meulen, H.A.B. van der, J.H. Wisman, J.H. Jager, G.D. Jukema en R.W. van der Meer, 2018. *Investeringsniveau duurzame productiemiddelen; Duurzaamheidsindicator (DP01) in de Rijksbegroting 2019*. Wageningen, Wageningen Economic Research, Nota 2018-093. 30 blz.; 2 fig.; 4 tab.; 8 ref.

Op verzoek van de Tweede Kamer worden de prestaties van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) jaarlijks gemeten op basis van indicatoren voor landbouw, tuinbouw en visserij die in de Rijksbegroting 2019 tot uitdrukking moeten komen. De indicatoren zijn opgedeeld in vier domeinen, te weten: Duurzaam Produceren, Kennis en Innovatie, Voedsel en Dier en Natuur, Landschap en Platteland. In dit rapport worden de resultaten van de duurzaamheidsindicator DP01 gepresenteerd inzake het investeringsniveau van duurzame productiesystemen in de landbouw en visserij. Het betreft hierbij het definitief vaststellen van de indicator DP01 voor 2016 en het maken van een inschatting voor 2018.

Trefwoorden: investeringen, duurzame productiemiddelen, Rijksbegroting

Dit rapport is gratis te downloaden op <https://doi.org/10.18174/461493> of op www.wur.nl/economic-research (onder Wageningen Economic Research publicaties).

© 2018 Wageningen Economic Research
Postbus 29703, 2502 LS Den Haag, T 070 335 83 30, E communications.ssg@wur.nl,
www.wur.nl/economic-research. Wageningen Economic Research is onderdeel van Wageningen University & Research.

Wageningen Economic Research hanteert voor haar rapporten een Creative Commons Naamsvermelding 3.0 Nederland licentie.

© Wageningen Economic Research, onderdeel van Stichting Wageningen Research, 2018
De gebruiker mag het werk kopiëren, verspreiden en doorgeven en afgeleide werken maken. Materiaal van derden waarvan in het werk gebruik is gemaakt en waarop intellectuele eigendomsrechten berusten, mogen niet zonder voorafgaande toestemming van derden gebruikt worden. De gebruiker dient bij het werk de door de maker of de licentiegever aangegeven naam te vermelden, maar niet zodanig dat de indruk gewekt wordt dat zij daarmee instemmen met het werk van de gebruiker of het gebruik van het werk. De gebruiker mag het werk niet voor commerciële doeleinden gebruiken.

Wageningen Economic Research aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Wageningen Economic Research is ISO 9001:2008 gecertificeerd.

Wageningen Economic Research Nota 2018-093 | Projectcode 2282200383

Foto omslag: Shutterstock

Inhoud

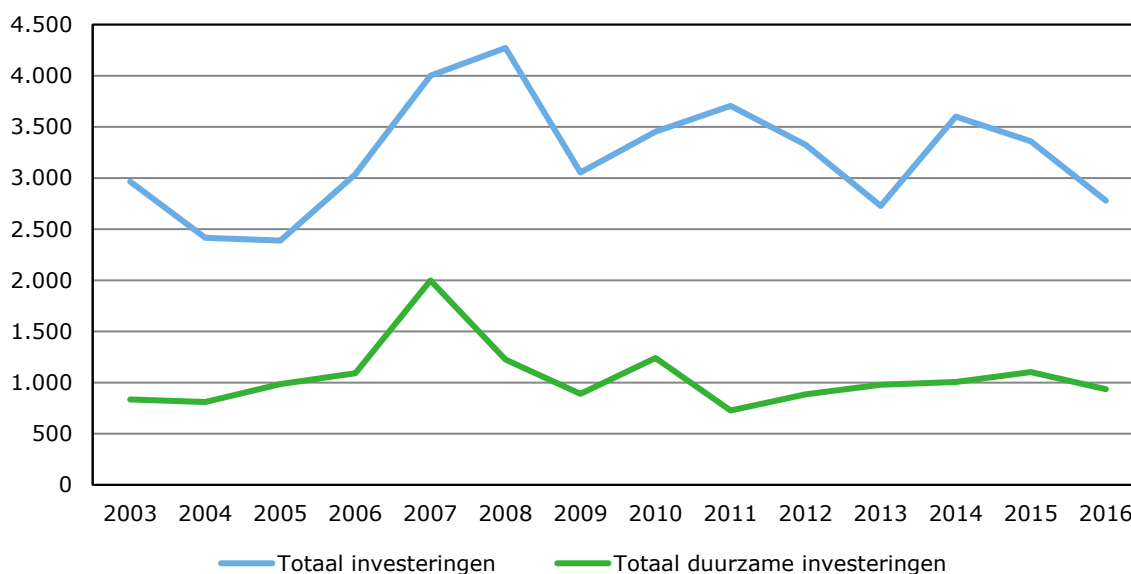
	Samenvatting	5
	S.1 Aandeel duurzame investeringen licht gestegen in 2016	5
	S.2 Inschatting duurzame investeringen 2018	5
	S.3 Methodiek	6
1	Inleiding	7
	1.1 Duurzaamheidsindicatoren Rijksbegroting	7
	1.2 Doelstelling	7
	1.3 Werkwijze	7
2	Investeringsniveau duurzame productiesystemen (DP01)	8
	2.1 Definitie en afbakening DP01	8
	2.2 Overzicht investeringsbedragen fiscale regelingen en subsidies in 2016	9
	2.3 Totaal duurzame investeringen in 2016	12
	2.4 Ontwikkeling duurzame investering in de periode 2003-2016	15
	2.5 Inschatting duurzame investeringen voor 2018	19
	Literatuur en websites	23
	Bijlage 1 Geselecteerde codes en bedrijfsmiddelen op de Milieulijst 2016 MIA/Vamil	24
	Bijlage 2 Overzicht duurzame investeringen 2005-2016	26

Samenvatting

S.1 Aandeel duurzame investeringen licht gestegen in 2016

Het aandeel duurzame investeringen in 2016 komt uit op 34%; een stijging van 1% ten opzichte van 2015. De totale investeringen in agrarische productiemiddelen zijn in 2016 ten opzichte van 2015 met 17% gedaald tot 2,8 miljard euro, terwijl de totale duurzame investeringen waarvoor subsidie of fiscale aftrek is aangevraagd met 15% zijn gedaald tot 935 miljoen euro. In de Rijksbegroting 2016 was een streefwaarde van 30% opgenomen. De absolute daling in duurzame investeringen is grotendeels veroorzaakt doordat de vervanging van asbesthoudende daken, al dan niet in combinatie met plaatsing van zonnepanelen, niet meer valt onder een subsidieregeling. Ook waren de investeringen in duurzame melkveestallen aanzienlijk lager. Daar staan hogere investeringen in andere veehouderijstallen tegenover, vooral varkensstallen. De landbouwsector is in 2016 verantwoordelijk voor twee derde van de totale duurzame investeringen binnen de land- en tuinbouw. Daarbinnen zijn de investeringen in duurzame stallen van groot belang. De duurzame investeringen in de visserij daalden fors in 2016. De investeringen in Groen Label Kassen namen opnieuw toe. [Zie paragraaf 2.3 en 2.4.](#)

Figuur S.1 Totaal investeringen a) in de land-, tuinbouw, visserij en totaal duurzame investeringen (x mln. euro), 2003-2016
a) exclusief investeringen in grond, immateriële activa, woningen en plantopstanden.

S.2 Inschatting duurzame investeringen 2018

Voor de belangrijkste land- en tuinbouwsectoren is op basis van de eerste 4 maanden van dit jaar een inschatting gemaakt van de ontwikkeling van de duurzame investeringen in 2018. [Zie paragraaf 2.5.](#)

- Voor de melkveehouderij zijn in het kader van duurzame investeringen vooral de bouw van melkveestallen van belang. De waarde van verleende bouwvergunningen is in 2017 opnieuw

---

gedaald. In combinatie met het in werking treden van het fosfaatrechtenstelsel in 2018 is de verwachting dat investeringsbereidheid in nieuwe stallen is gedaald.

- Naar verwachting zal in de varkenshouderij het investeringsniveau van duurzame goederen in 2018 stabiel tot licht dalen. Die verwachting is enerzijds gebaseerd op hogere inkomens in 2017, vooral van zeugenbedrijven en anderzijds op lagere opbrengstprijzen in het eerste kwartaal van 2018. In 2016 en 2017 zijn bovendien minder bouwvergunningen afgegeven voor varkenstallen, waardoor verwacht wordt dat de investeringen in 2018 iets zullen dalen, rekening houdend met het na-ijleffect van de afgegeven bouwvergunningen.
- Voor de legpluimveehouderij wordt verwacht dat het investeringsniveau van duurzame goederen in 2018 verder terugvalt. Het jaar 2017 is voor veel bedrijven desastreus verlopen door de schade als gevolg van de fipronilaffaire.
- Naar verwachting zal in de vleeskuikenhouderij het investeringsniveau van duurzame goederen in 2018 toenemen. Die verwachting is enerzijds gebaseerd op hogere saldo's begin 2018 en anderzijds op een toename van het aantal bouwvergunningen in 2017 voor vleeskuikensstallen.
- In de glastuinbouw wordt nog steeds geïnvesteerd in duurzame productiemiddelen vanwege de goede financiële resultaten van de afgelopen drie jaren. Op basis van de wat matige start van het seizoen in 2018 maar de verder positieve indicatoren is de verwachting dat de investeringen door glastuinbouwondernemers in 2018 licht zullen gaan toenemen.
- De opengrondstuinbouw bestaat uit vier sectoren, te weten de bloembollenteelt, de vollegrondstuinbouw, boomkwekerij en de fruitteelt. De verwachting is dat per saldo er licht meer geïnvesteerd gaat worden in 2018. Als gevolg van de droogte deze zomer kunnen de investeringen in duurzame goederen onder druk komen te staan.
- De akkerbouw heeft het afgelopen jaar te maken gehad met dalende inkomens. De droogte en warmte van afgelopen zomer zullen resulteren in lagere fysieke opbrengsten. De contractprijzen voor fritesaardappelen voor seizoen 2018-2019 zullen naar verwachting lager uitkomen dan het jaar ervoor en ook de bietenprijs zal naar verwachting lager uitkomen. Deze ontwikkelingen wijzen erop dat de investeringen in duurzame goederen in de akkerbouw in 2018 naar verwachting lager zullen uitkomen dan in 2017.

De verwachting is dat het percentage duurzame investeringen in 2018 zal uitkomen op ongeveer 35%. Dit percentage is hoger dan de vermelde streefwaarde van 30% in de Rijksbegroting 2018. De toename zal voornamelijk voor rekening komen van de glastuinbouw vanwege het gunstige economisch klimaat in die sector. Als gevolg van de aanhoudende droogte kunnen bij lagere inkomsten de investeringen onder druk komen te staan. Het effect hiervan op de investeringen is in dit rapport niet becijferd.

S.3 Methodiek

In deze studie is voor de Rijksbegroting 2019 de duurzaamheidsindicator DP01 'investeringsniveau duurzame productiesystemen' definitief vastgesteld voor de periode 2016 en wordt een schatting gemaakt voor 2018. [Zie paragraaf 1.2.](#)

Voor de invulling van de indicator Duurzame Productiesystemen (DP01) zijn de totale en de duurzame investeringen van belang. De duurzame investeringen worden afgeleid van de subsidiabele investeringen en fiscale regeling. In 2016 ging het hierbij om: Milieu-investeringsaftrek en Willekeurige Afschrijving Milieu-investeringen (MIA/Vamil), Energie Investeringsaftrek (EIA), Groen Beleggen, Subsidie Energie-efficiëntie en hernieuwbare energie glastuinbouw (EHG) en Marktintroductie energie-innovaties (MEI). De totale investeringen zijn exclusief investeringen in grond, immateriële activa (quota), woningen en plantopstanden. Omdat de indicator DP01 alleen gebaseerd wordt op duurzame productiemiddelen en de regelingen/subsidies geen betrekking hebben op bovengenoemde uitzonderingen, worden die investeringen buiten beschouwing gelaten. [Zie paragraaf 1.3.](#)

---

1 Inleiding

1.1 Duurzaamheidsindicatoren Rijksbegroting

Op verzoek van de Tweede Kamer worden de prestaties van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) jaarlijks gemeten op basis van indicatoren voor landbouw, tuinbouw en visserij die in de Rijksbegroting 2019 tot uitdrukking moeten komen. De indicatoren zijn opgedeeld in vier domeinen, te weten: Duurzaam Produceren, Kennis en Innovatie, Voedsel en Dier en Natuur, Landschap en Platteland.

In de nota *Duurzaamheidsindicatoren begroting 2010* (Blokland et al., 2009) is een beeld gegeven van het begrip duurzaamheid en is invulling gegeven aan de indicator DP01: het investeringsniveau van duurzame productiesystemen. Duurzaamheid wordt vanuit het ministerie van Economische Zaken (EZ) omschreven als: het produceren met respect voor mens, dier en milieu. Hierbij wordt uitgegaan van de drie dimensies van duurzaamheid: people, planet and profit.

In deze nota wordt conform het protocol (Blokland et al., 2009) voor de Rijksbegroting 2019 de invulling van de indicator DP01 voor 2016 verder uitgewerkt. Daarnaast wordt een inschatting gemaakt van de duurzame investeringen in 2018.

1.2 Doelstelling

Het doel van dit project is om voor de Rijksbegroting 2019 de duurzaamheidsindicator DP01 'investeringsniveau duurzame productiesystemen' vast te stellen conform het eerder vastgestelde protocol (Blokland et al., 2009):

1. Het definitief vaststellen en berekenen van de indicator DP01 voor de periode 2016.
2. Een schatting maken van de indicator DP01 voor het jaar 2018.

In deze nota zijn zowel de methodiek beschreven als de resultaten.

1.3 Werkwijze

Voor de duurzaamheidsindicator DP01 zijn de totale investeringen en de duurzame investeringen nodig om de verhouding te kunnen berekenen. De duurzame investeringen worden afgeleid van de subsidiabele investeringen en fiscale regelingen voor het stimuleren van duurzame ontwikkelingen. Door middel van deskresearch en telefonische interviews is de benodigde informatie vergaard. Voor het opstellen van de indicator DP01 worden de volgende fiscale regelingen en subsidies voor 2016 meegenomen:

3. Milieu-investeringsaftrek en Willekeurige Afschrijving Milieu-investeringen (MIA/Vamil)
4. Energie Investeringsaftrek (EIA)
5. Groen Beleggen
6. Subsidie Energie-efficiëntie en hernieuwbare energie glastuinbouw (EHG)
7. Marktintroductie energie-innovaties (MEI).

In hoofdstuk 2 wordt de procedure beschreven voor de invulling van DP01. Hierin wordt ingegaan op de definitie en afbakening van de indicator (paragraaf 2.1). Ook wordt een overzicht gegeven van de investeringsbedragen van fiscale regelingen en subsidies (paragraaf 2.2 en 2.3). Ook de ontwikkeling van de indicator in het verleden (paragraaf 2.4) en de inschatting voor 2018 wordt beschreven (paragraaf 2.5).

---

2 Investeringsniveau duurzame productiesystemen (DP01)

2.1 Definitie en afbakening DP01

In de nota *Duurzaamheidsindicatoren begroting 2010* (Blokland et al., 2009) is ingegaan op het beleid van de overheid met betrekking tot investeringen in duurzame ontwikkelingen. Hieruit is een aantal fiscale regelingen en subsidieregelingen geïdentificeerd die door de overheid worden toegepast ter ondersteuning van gewenste duurzame investeringen.

Primaire sector

Het uitgangspunt voor het vaststellen van de indicator was het bedrag aan duurzame investeringen in het agrocomplex. Na overleg met het ministerie van LNV is in 2009 gekozen om de indicator DP01 te beperken tot alleen de primaire sector en deze uit te drukken in het bedrag van de duurzame investeringen ten opzichte van het bedrag van de totale investeringen in de landbouw, tuinbouw en visserij. De indicator DP01 wordt in deze notitie samengesteld voor de duurzame investeringen in 2016.

Afbakening

Het uitgangspunt is het beleid dat door de minister van het ministerie van LNV en het kabinet is geformuleerd en de instrumenten die zijn vastgesteld om hieraan inhoud en vorm te geven. De invulling en opstelling van deze instrumenten wordt jaarlijks vastgesteld en kan daarom over de jaren heen verschillen. Daarnaast kunnen er ook investeringen worden verricht die als duurzaam worden beschouwd of al wettelijk verplicht zijn, maar die niet opgenomen zijn in de verschillende duurzame investeringsregelingen en -subsidies (paragraaf 1.3). Ook is het mogelijk dat bedrijven geen subsidie aanvragen of geen gebruikmaken van de beschikbare fiscale regelingen. Hierdoor is het mogelijk dat investeringen in duurzame productiemiddelen wel worden gedaan, maar niet gemonitord (kunnen) worden. Deze investeringen zijn dus niet opgenomen in deze indicator. Dit kan een onderschatting veroorzaken.

Voor de land- en tuinbouw is binnen de regeling Groen Beleggen een aantal categorieën van belang. Dat zijn: Natuur, bos en landschap, Biologische landbouw en Groen Label Kassen. De categorie Natuur, bos en landschap is voor de bepaling van deze indicator niet meegenomen, omdat dat geen investeringen in duurzame productiemiddelen zijn.

2.2 Overzicht investeringsbedragen fiscale regelingen en subsidies in 2016

Een overzicht van de gebruikte regelingen en subsidies in 2016 is weergegeven in tabel 2.1. In deze tabel zijn de totaal aangevraagde bedragen voor duurzame investeringen per subsidieregeling weergegeven. Vervolgens zijn in tabel 2.2 de investeringsbedragen gecorrigeerd voor overlappingsen tussen subsidieregelingen en niet goedgekeurde aanvragen in 2016. Hierna zullen de uitgangspunten en bijzonderheden per regeling/subsidie worden beschreven. Sommige regelingen zijn doorlopend, andere zijn tijdelijk opengesteld voor subsidieaanvragen.

1. Milieu-investeringsaftrek en Willekeurige afschrijving milieu-investeringen (MIA/Vamil)

Informatie over de regeling

MIA en Vamil zijn fiscale regelingen van de ministeries van Infrastructuur en Waterstaat en Financiën. Beide regelingen stimuleren de introductie van nieuwe technieken op de markt. Dat is nodig omdat nieuwe technieken in het begin duurder zijn dan de gangbare alternatieven. MIA en Vamil geven ondernemers een belastingvoordeel als ze investeren in een innovatieve milieutechniek. De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl) verzorgt de uitvoering van de regeling.

MIA biedt ondernemers die investeren in milieuvriendelijke bedrijfsmiddelen een extra belastingaftrek. Tot 36% van het investeringsbedrag (naast de afschrijving) kon in 2016 worden afgetrokken van de fiscale winst. Het percentage aftrek is afhankelijk van de milieueffecten en de gangbaarheid van het bedrijfsmiddel.

Vamil levert ondernemers een liquiditeits- en rentevoordeel doordat de afschrijving naar voren kan worden geschoven en de belastingheffing wordt uitgesteld. Ondernemers die Vamil voor een bedrijfsmiddel toepassen mogen dit bedrijfsmiddel willekeurig ofwel vrij afschrijven. Vamil levert ondernemers een liquiditeits- en rentevoordeel op, omdat zij deze investeringskosten voor 75% op een willekeurig moment mogen afschrijven (ook wel vrije afschrijving genoemd). Sinds 1 januari 2011 zijn de percentages voor MIA (36%) en Vamil (75%) gedurende drie jaar verlaagd als gevolg van afspraken die in de Tweede Kamer zijn gemaakt.

Het voordeel per bedrijfsmiddel is in de Milieulijst (ten behoeve van MIA en Vamil) door middel van een lettercode weergegeven. De Milieulijst wordt jaarlijks aangepast aan de stand van de techniek, de actuele wet- en regelgeving en de beleidsprioriteiten en wordt op 1 januari van het daaropvolgende jaar gepubliceerd. In 2014 is de Milieulijst opnieuw ingedeeld in 7 milieuthema's en sluit daardoor beter aan bij de ontwikkelingen in (milieu)beleid en milieutechnologie.

De MIA en Vamil stimuleren onder andere investeringen in duurzame (glas)tuinbouw en veehouderij. De Milieulijst 2016 is op een aantal punten gewijzigd. In 2016 moeten de duurzame stallen voldoen aan de nieuwe Maatlat Duurzame Veehouderij (MDV) versie 10. Deze maatlat is aangepast aan het nieuwe Besluit emissiearme huisvesting dat per 1 juli 2015 van kracht is geworden. De maximale emissiewaarden voor ammoniak zijn aangescherpt. In 2016 biedt de regeling extra voordeel voor melkveestallen, waarbij weidegang wordt toegepast. De Milieulijst 2016 sluit voor integraal duurzame kassen aan bij de eisen van het Certificatieschema Groen Label Kas versie 11. Meer voordeel wordt gegeven aan het voorkomen van emissies via drain(age)water afkomstig uit de glastuinbouw. Nieuw is het telemetriesysteem voor gecontroleerde lozing op het riool.

Realisatie 2016

Voor MIA en Vamil werd in 2016 voor een totaal investeringsbedrag van 2,6 mld. euro aangevraagd. Dat is 22% lager dan in 2015, maar wel het op twee na hoogste bedrag sinds 2006. De daling is vooral veroorzaakt doordat hybride personenauto's met een CO₂-uitstoot hoger dan 30 gram per kilometer en de vervanging van asbesthoudende daken niet meer in aanmerking komen voor subsidie.

Net als in voorgaande jaren maakt de land- en tuinbouw goed gebruik van MIA/Vamil. In 2016 was dat aandeel 28% van het totaal aangevraagde investeringsbedrag. De aanvragen voor de land- en

---

tuinbouw in 2016 bedroegen 720 mln. euro (zonder correctie). Daarvan werd 281 mln. euro aangevraagd voor Groen Label Kassen en 280 mln. euro voor duurzame stallen met MDV. De aangevraagde duurzame investeringen in de visserij namen fors af tot 2,7 miljoen euro in 2016. Zie bijlage 1 voor de geselecteerde investeringen in MIA/Vamil-bedrijfsmiddelen in de land- en tuinbouw en visserij.

De investeringen in tabel 2.1 zijn gebaseerd op aangevraagde investeringsbedragen. Die cijfers worden in het jaarverslag van de MIA/Vamil weergegeven (RVO, Jaarcijfers MIA/Vamil 2016). De RVO controleert een deel van de aanvragen en brengt hierover advies uit aan de Belastingdienst. Mede op advies van de RVO kan de Belastingdienst aanvragen corrigeren. Voor 2016 was de correctie gemiddeld 29%.

2. Energie Investeringsaftrek (EIA)

Informatie over de regeling

De EIA is een fiscale regeling die ondernemers stimuleert te investeren in innovatieve energie-efficiënte bedrijfsmiddelen en duurzame energie. De EIA valt onder de verantwoordelijkheid van het ministerie van Economische Zaken en het ministerie van Financiën. De EIA wordt door de RVO in samenwerking met de Belastingdienst uitgevoerd. De EIA is een generieke regeling, dat wil zeggen dat de ondernemers voor bijna alle energie-efficiënte investeringen gebruik kunnen maken van de EIA, mits deze investering een bepaalde energie-efficiency oplevert. In 2013 heeft de regering in het Energieakkoord afgesproken dat zij de EIA zo veel mogelijk richt op energiebesparing en niet langer op hernieuwbare energie. In 2050 moet de energieproductie volledig duurzaam zijn volgens het Regeerakkoord van het kabinet.

Tot en met 2015 kon 41,5% van de investeringskosten (boven op de gebruikelijke afschrijving) ten laste worden gebracht van de fiscale winst van de onderneming. Het nettovoordeel voor bedrijven met een fiscale winst bedroeg rond de 10%, rekening houdend met een EIA-aftrekpercentage van 41,5% en een gemiddeld belastingtarief van 25%. In 2016 is het aftrekpercentage van de Energie-investeringsaftrek gewijzigd van 41,5% naar 58%. Daarmee stijgt het nettovoordeel van circa 10% naar 14%. Andere opvallende wijzigingen zijn het vereenvoudigen van de eisen voor ledverlichtingssystemen en wijzigingen in de aftopping van het bedrag van Zon-PV-systemen.

Realisatie 2016

Mede door genoemde wijzigingen investeerden meer bedrijven in energiebesparende maatregelen en duurzame energie in 2016. Het aantal aanvragen is bijna 20% gestegen tot 17.192, ingediend door bijna 10.200 ondernemers. In totaal hebben bedrijven EIA aangevraagd voor 1,35 mld. euro energie-investeringen; dat is 2% minder dan in 2015. Van het totale investeringsbedrag is 10% (136,5 mln. euro) aangevraagd door 3.365 bedrijven in de land- en tuinbouw en visserij (RVO, EIA jaarverslag 2016). Van het totale aangemelde investeringsbedrag in 2016 is 1,03 mld. euro goedgekeurd. Dat is een correctie van gemiddeld 24% van het totale aanmeldingsbedrag in 2016.

3. Groen Beleggen

Informatie over de regeling

De Regeling groenprojecten is een gezamenlijke regeling van de ministeries van Infrastructuur en Waterstaat, en Financiën. Sinds 1995 is het mogelijk om geld 'groen te beleggen' in zogenaamde groenfondsen of via groenbanken. Met het geld uit deze fondsen worden milieuvriendelijke projecten gefinancierd tegen een lagere rente dan de marktrente. Milieuvriendelijke projecten die in aanmerking komen voor groene financiering zijn bijvoorbeeld duurzaam gebouwde woningen, windenergie, biologische landbouwbedrijven en nuttige toepassingen van restwarmte. Groene financiering is alleen mogelijk als een project over een groenverklaring beschikt en van belang is voor het milieu. De RVO toetst de projecten namens de ministeries en geeft na een gunstige beoordeling een groenverklaring af. Groen beleggen was jarenlang aantrekkelijk dankzij het fiscale voordeel waardoor het rendement van de investeringen verbeterde. Vanaf 2011 is dat fiscale voordeel voor beleggen in groenfondsen echter kleiner geworden. Het belastingvoordeel was tot 31 december 2010 2,5%, waarvan 1,2% voordeel door vrijstelling van de vermogensrendementsheffing. In 2011 was het extra

---

belastingvoordeel 1,3%. Vanaf 1 januari 2012 is de extra belastingkorting (heffingskorting) verder verlaagd naar 0,7% voor particulieren die geld beschikbaar stellen aan een groenfonds of groenbank. De vrijstelling voor de vermogensrendementsheffing voor een groenfonds met groencertificaat blijft wel in stand tot het maximaal vermogen per persoon (56.420 euro in 2012 en daarna geïndexeerd).

Realisatie 2016

Het totale investeringsbedrag van Groen Beleggen voor de land- en tuinbouw is in 2016 met 8% gestegen tot 345 mln. euro. Hiervan komt het grootste deel (274 mln. euro) voor rekening van de investeringen in Biologische landbouw (zie tabel 2.1).

4. Subsidie Energie-efficiëntie en hernieuwbare energie glastuinbouw (EHG)

Informatie over de regeling

Glastuinbouwers die willen investeren in milieuvriendelijke maatregelen konden in 2016 een aanvraag indienen voor de Subsidie Energie-efficiëntie en hernieuwbare energie glastuinbouw (EHG) 2016. Voorbeelden van dergelijke investeringen in installaties of apparatuur zijn: een tweede energiescherm, verticale ventilatoren en een biomassaketel. Voorheen viel deze regeling onder Investeringsregeling energiebesparing (IRE 2012). De subsidie is maximaal 25% van de subsidiabele kosten (kosten aanschaf nieuwe installatie inclusief installatiekosten).

Realisatie 2016

De ondernemers hebben in 2016 voor 35,1 mln. euro aan investeringen ingediend bij de RVO voor subsidieverlening (RVO\EZ, 2016). In 2016 is in 8,77 mln. euro subsidie verleend binnen de EHG voor milieuvriendelijke investeringen.

5. Marktintroductie energie-innovaties (MEI)

Informatie over de regeling

De MEI is een subsidie van het ministerie van LNV voor investeringen in duurzame energiesystemen in het kader van het programma Kas als Energiebron; op weg naar een klimaatneutrale glastuinbouw in Nederland. De subsidie is speciaal bedoeld voor innovatieve glastuinders die het energieverbruik en de CO₂-uitstoot willen verminderen. Van het aangevraagde investeringsbedrag krijgt de ondernemer maximaal 30% of 40% van de investeringen vergoed. Er geldt wel een maximum subsidiebedrag per energiesysteem.

Realisatie 2016

In 2016 hebben ondernemers gezamenlijk voor ruim 18 mln. euro aan investeringen aangevraagd. Dit heeft geresulteerd in 6,3 mln. euro MEI-subsidies voor energie-innovaties (RVO\EZ, 2016).

2.3 Totaal duurzame investeringen in 2016

In tabel 2.1 zijn de bruto aangevraagde bedragen voor duurzame investeringen van beschikbare regelingen en subsidies per regeling vermeld. Dit zijn de aangevraagde bedragen zonder eventuele correcties voor overlap of goedkeuring. Vandaar de term bruto. Vervolgens zijn in tabel 2.2 de investeringsbedragen gecorrigeerd voor overlap tussen fiscale- en subsidieregelingen en niet-goedgekeurde aanvragen in 2016. Bij elkaar opgeteld vormen deze netto-investeringsbedragen in 2016 het totale bedrag aan duurzame investeringen in land- en tuinbouw en visserij. In bijlage 2 staat een meerjarig overzicht van de netto-investeringsbedragen per subsidieregeling vanaf 2005.

Tabel 2.1 Aangevraagde bruto-investeringsbedragen van beschikbare regelingen en subsidies voor duurzame investeringen in 2016 (zonder correcties voor overlap of goedkeuring)

Regeling/subsidie	euro
MIA/Vamil	722.695.140
w.v. Landbouw	407.736.120
w.v. Proefstal	1.563.241
Stal voor biologische melk- of pluimveehouderij met vermindering van de ammoniakemissie	12.023.479
Duurzame melkveestal	24.970.495
Duurzame melkveestal met weidegang	30.326.498
Duurzame vleeskalver- of vleesveestal	12.006.207
Duurzame varkensstal	114.380.598
Duurzame pluimveestal	78.489.811
Duurzame konijnen-, eenden- of kalkoenenstal	2.052.880
Duurzame melkgeitenstal	17.835.057
Stofemissiereducerende technieken voor pluimveestallen	580.868
Mestverwerkingsinstallatie met terugwinning van fosfaat en stikstof	10.164.525
Visserij	2.731.584
w.v. Duurzame viskwekerij	2.365.890
Duurzame pootviskwekerij	365.694
Tuinbouw	312.227.436
w.v. Groen Label Kassen	195.010.879
Groen Label Kas voor biologische teelt	86.078.792
Kas voor milieuvriendelijke productie met Milieukeur	5.845.154
EIA	136.500.000
Landbouw	57.900.000
Tuinbouw	73.000.000
Visserij	5.600.000
Groen beleggen	344.568.067
Biologische landbouw	273.660.824
Groen Label Kassen	70.907.243
MEI	18.150.000
Fijnstof¹	134.682
EHG (Subsidie Energie-efficiëntie en hernieuwbare energie glastuinbouw)	35.100.000
Totaal land- en tuinbouw en visserij	1.257.147.889

Bron: RVO en LNV.

¹ Uitgestelde betaling naar aanleiding van gegrond bezwaar verlening uit 2015. In 2016 is hiervoor geen subsidieregeling opengesteld.

Tabel 2.2 Totale netto-investeringsbedragen voor duurzame investeringen in 2016 (na correcties voor overlap en goedkeuring van beschikbare regelingen en subsidies)

Regeling/subsidie	euro
MIA/Vamil	513.113.549
w.v. Landbouw	289.492.645
w.v. Proefstal	1.109.901
Stal voor biologische melk- of pluimveehouderij met vermindering van de ammoniakemissie	8.536.670
Duurzame melkveestal	17.729.051
Duurzame melkveestal met weidegang	21.531.814
Duurzame vleeskalver- of vleesveestal	8.524.407
Duurzame varkensstal	81.210.225
Duurzame pluimveestal	55.727.766
Duurzame konijnen-, eenden- of kalkoenenstal	1.457.545
Duurzame melkgeitenstal	12.662.890
Stofemissiereducerende technieken voor pluimveestallen	412.416
Mestverwerkingsinstallatie met terugwinning van fosfaat en stikstof	7.216.813
Visserij	1.939.425
w.v. Duurzame viskwekerij	1.679.782
Duurzame pootviskwekerij	259.643
Tuinbouw	221.681.480
w.v. Groen Label Kassen a)	138.457.724
Groen Label Kas voor biologische teelt	61.115.942
Kas voor milieuvriendelijke productie met Milieukeur	4.150.059
EIA	103.740.000
Landbouw	44.004.000
Tuinbouw	55.480.000
Visserij	4.256.000
Groen beleggen	265.124.154
Biologische landbouw	265.124.154
Groen Label Kassen a)	zie MIA/VAMIL
MEI	18.150.000
Fijnstof	134.682
EHG (Subsidie Energie-efficiëntie en hernieuwbare energie glastuinbouw)	35.100.000
Totaal land- en tuinbouw en visserij	935.362.385

a) MIA/Vamil is hoger dan bij Groen Beleggen.

Bron: RVO en LNV, bewerking Wageningen Economic Research

Opmerkingen bij tabel 2.2

1. Tussen de regelingen en subsidies kan overlap bestaan. Daardoor kunnen investeringsbedragen niet altijd bij elkaar worden opgeteld. De mate van overlap tussen de verschillende regelingen en subsidies is moeilijk of niet te bepalen. Alleen bij Groen Label Kassen, Biologische landbouw en Duurzame stallen zijn investeringen aangemerkt als overlap met de MIA/Vamil omdat de eisen van Groen Beleggen scherper zijn gesteld dan bij MIA/Vamil. Het is dus aannemelijk dat investeringen die in aanmerking komen voor Groen Beleggen ook in aanmerking komen voor de MIA/Vamil-regeling. Daarom is gecorrigeerd voor de investeringen in Groen Label Kassen, Biologische landbouw bij Groen Beleggen. Op dezelfde wijze is gecorrigeerd voor de overlap tussen de investeringsbedragen bij duurzame stallen op basis van MIA/Vamil en RVO.
2. RVO schat dat de correctie van de investeringsbedragen voor de MIA/Vamil uitkomt op 29% en voor de EIA op 24% in 2016. Hiervoor zijn de investeringsbedragen in tabel 2.1 gecorrigeerd. De reden hiervoor is dat sommige investeringen niet voldoen aan de criteria om in aanmerking te komen voor de MIA/Vamil dan wel EIA en dus ook niet worden aangemerkt als duurzame investeringen.
3. De MIA mag niet worden gecombineerd met de EIA. De EIA mag wel worden gecombineerd met de Vamil-regeling. Hierdoor kan er overlap zijn tussen de EIA- en de Vamil-regeling. Hiervoor is niet gecorrigeerd.
4. De overlap tussen EIA en MEI is niet duidelijk en daarvoor is niet gecorrigeerd. Deze regelingen en subsidies zijn vooral voor glastuinders interessant.

In tabel 2.3 zijn de totale investeringen in de land- en tuinbouw weergegeven voor 2016. Deze zijn afgeleid uit het Bedrijveninformatienet van Wageningen Economic Research. Het Bedrijveninformatienet is een representatieve steekproef van ongeveer 1.500 primaire land- en tuinbouwbedrijven en 100 visserijbedrijven. De opgenomen land- en tuinbouwbedrijven vertegenwoordigen 99% van de totale productie (gemeten in Standaard Output). De totale investeringen zijn exclusief investeringen in grond, immateriële activa (productierechten), woningen en plantopstanden. Omdat de indicator DP01 alleen gebaseerd wordt op duurzame productiemiddelen en de regelingen/subsidies geen betrekking hebben op bovengenoemde categorieën, worden die investeringen buiten beschouwing gelaten.

Tabel 2.3 Totaal investeringen a) in de Nederlandse land-, tuinbouw en visserij (x mln. euro) in 2016

Investeringscategorieën	
Investeringscategorieën	
Investeringscategorieën bedrijfsgebouwen	1.095
Investeringscategorieën glasopstanden	92
Investeringscategorieën installaties	445
Investeringscategorieën inventaris	36
Investeringscategorieën machines en werktuigen	972
Investeringscategorieën overige duurzame goederen	94
Investeringscategorieën visserij	45
Totaal investeringen land-, tuinbouw en visserij voor DP01	2.778

a) exclusief investeringen in grond, immateriële activa, woningen en plantopstanden.

Bron: Bedrijveninformatienet.

Invulling indicator DP01

In tabel 2.4 is de uiteindelijke berekening van de indicator DP01 weergegeven. Het totale investeringsniveau in de land-, tuinbouw en visserij bedraagt 2,8 mld. euro in 2016 (tabel 2.3). Daarvan waren de investeringen in duurzame productiemiddelen waarvoor subsidie of fiscale aftrek is gevraagd in totaal 0,9 mld. euro in 2016 (tabel 2.2); dat is 34% van de totale investeringen in genoemde sectoren. In de Rijksbegroting 2016 was een streefwaarde van 30% opgenomen. Hiermee is de streefwaarde gerealiseerd.

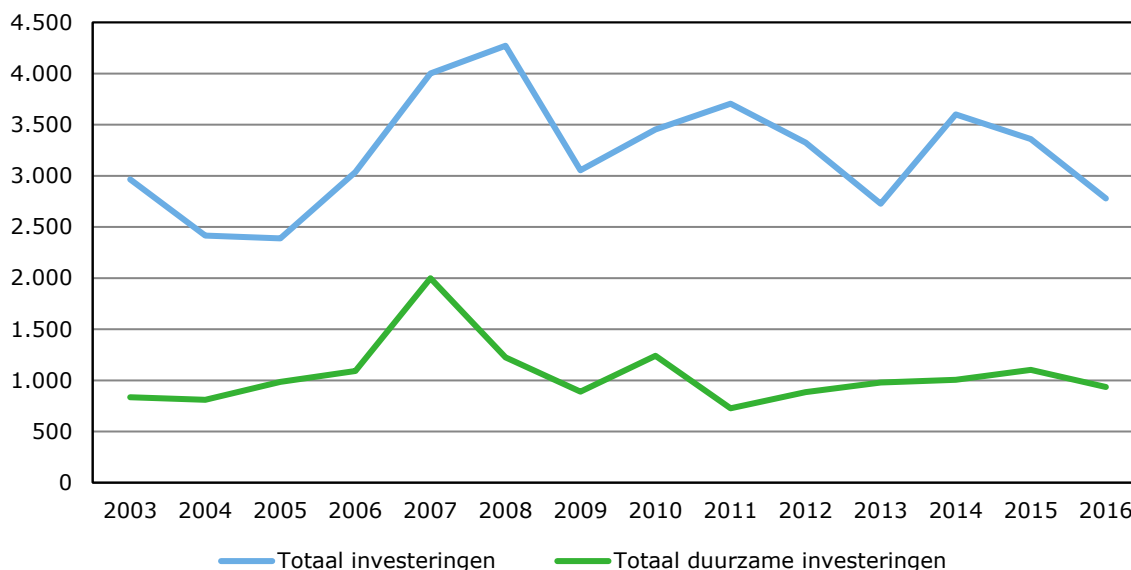
Tabel 2.4 Invulling indicator DP01 op basis van investeringsgegevens in 2016 (x mln. euro)

	Mln. euro
Totaal investeringen land-, tuinbouw en visserij	2.778
Totaal duurzame investeringen	935
Verhouding	0,34

2.4 Ontwikkeling duurzame investering in de periode 2003-2016

In figuur 2.1 worden de totale investeringen in de land-, tuinbouw en visserij en de totale duurzame investeringen weergegeven voor de periode van 2003 tot en met 2016. In de tekst daarna is een toelichting gegeven op de belangrijkste ontwikkelingen per jaar. In bijlage 2 staan de overzichten met de totale bedragen.

Figuur 2.1 Totaal investeringen in de land-, tuinbouw, visserij en totaal duurzame investeringen (x mln. euro), 2003-2016

Periode tot en met 2008

In 2004 en 2005 waren de totale investeringen in de landbouw en visserij nog relatief laag. In 2007 stegen de investeringen in duurzame productiemiddelen flink, vooral door veel investeringen in Groen Label Kassen. De glastuinbouw had vooral in de beginjaren een groot aandeel in de investeringen in duurzame productiemiddelen, zoals Groen Label Kassen. Een toe- of afname van investeringen van de glastuinbouw had daardoor een grote invloed op de totale investeringen. In 2008 daalden de investeringen in duurzame productiemiddelen fors, vooral door lagere investeringen in Groen Label Kassen. De budgetclaim voor investeringen in kassen is in 2008 sterk afgenomen door strengere eisen en minder financieel voordeel. Eind 2007 zijn de eisen voor Groen Label Kassen al verscherpt. Daarom hebben glastuinbouwers in 2007 al op die aanscherping geanticipeerd, waardoor het investeringsniveau in 2007 extra hoog was. Voorgenomen investeringen werden vervroegd, waardoor het investeringsniveau in 2008 lager werd. Daarnaast is het financiële voordeel voor duurzamere kassen in 2008 afgenomen door een lager MIA-percentages en door aftopping van Vamil (in 2009 weer teruggedraaid). In 2008 is wel meer geld geïnvesteerd in de veehouderij, vooral duurzame melkveestallen. De investeringen in duurzame varkens- en kippenstallen namen iets af. Het aanscherpen van de eisen voor kassen, stallen en mobiele machines zorgde voor een daling van het aangevraagde investeringsbedrag voor duurzame productiemiddelen in 2008. De eisen voor bedrijfsmiddelen kunnen jaarlijks veranderen, afhankelijk van de stand van de techniek en wettelijke verplichtingen.

2009

In 2009 zijn de investeringen in duurzame productiemiddelen verder gedaald tot iets onder het niveau van 2006, ondanks de nieuwe subsidieregeling voor fijnstofmaatregelen. Maar 2009 was financieel een erg moeilijk jaar voor de agrarische sector. Veel productprijzen waren laag, waardoor de inkomens in veel sectoren (vooral glastuinbouw en melkvee) matig tot slecht waren. Dat beperkte de ruimte voor investeringen. Ook de financiële crisis heeft negatieve gevolgen gehad voor de kredietverlening van

---

banken aan bedrijven. De eisen voor kredietverlening zijn verscherpt. Ondanks dat medio 2009 de voorwaarden voor het aanvragen van sommige subsidies zijn versoepeld, zijn de totale aangevraagde investeringsbedragen in 2009 toch gedaald.

2010

In 2010 zijn de totale investeringen in productiemiddelen 13% gestegen ten opzichte van 2009, vooral door hogere investeringen in gebouwen, glasopstanden en installaties. De stijging van de duurzame investeringen was veel sterker (+39%) en kwam uit op ruim 1,2 miljard euro in 2010. Die toename kwam geheel voor rekening van de landbouwsector, die ruim 400 miljoen euro meer investeerde in duurzame productiemiddelen, voor een groot deel in duurzame stallen. De investeringen in duurzame stallen waren het hoogst op varkens- en pluimveebedrijven. Die bedrijven moesten vanaf 2013 voldoen aan strengere milieu- en welzijnseisen, tenzij de bedrijven hebben aangegeven voor 2020 te stoppen. De legsector moest bovendien al per 1-1-2012 geheel zijn overgeschakeld van traditionele kooihuisvesting naar alternatieve huisvesting vanwege het kooiverbod. De duurzame investeringen in de tuinbouw daalden met 20% tot circa 270 miljoen euro in 2010.

2011

In 2011 zijn de totale investeringen in productiemiddelen 7% hoger dan in 2010, vooral dankzij meer investeringen in gebouwen, machines en werktuigen. Maar de duurzame investeringen zijn ruim 40% gedaald tot 727 miljoen euro in 2011. Zowel in de landbouw als de glastuinbouw werd aanzienlijk minder geïnvesteerd in duurzame productiemiddelen. Alleen in de visserij waren de duurzame investeringen duidelijk hoger dan in 2010.

In de glastuinbouw zijn de duurzame investeringen gedaald onder invloed van de matig tot slechte financiële resultaten. In de landbouwsector zakten de duurzame investeringen in 2011 terug naar 550 miljoen euro. Dat de duurzaamheidsindicator DP01 in 2011 naar 20% is gedaald, komt vooral doordat minder is geïnvesteerd in duurzame stallen. De investeringen in duurzame varkens- en pluimveestallen daalden fors in 2011, terwijl de duurzame investeringen in melkveestallen iets stegen. Investerings zijn ook geremd door de slechte economische situatie in vooral de glastuinbouw, varkens- en leghennenhouderschap. Een andere verklaring voor de lagere duurzame investeringen in 2011 is het afschaffen van de crisismaatregelen die vanaf 2009 tijdelijk waren verhoogd. Ook veranderen jaarlijks de eisen voor de subsidieaanvragen, afhankelijk van de stand van de techniek en wettelijke verplichtingen.

2012

In 2012 zijn de totale investeringen in productiemiddelen 12% gedaald tot 3,3 miljard euro. In bijna alle categorieën werd minder geïnvesteerd. Vooral aan installaties en machines/werktuigen werd minder geld besteed. Alleen de investeringen in bedrijfsgebouwen en inventaris werden in 2012 iets hoger. Relatief was de daling van de investeringen het grootst bij glasopstanden en de visserij. Daarentegen zijn de totale duurzame investeringen ruim 20% gestegen tot 886 miljoen euro in 2012. Vooral in de glastuinbouw werd meer geïnvesteerd in duurzame productiemiddelen. Ook in de landbouw namen de investeringen in duurzame productiemiddelen toe. Maar de duurzame investeringen in de visserij liepen hard terug in 2012, na de inhaalslag in voorgaande jaren. De landbouwsector was in 2012 verantwoordelijk voor circa twee derde van de totale duurzame investeringen. Daarbinnen zijn de investeringen in duurzame stallen van groot belang. Die duurzame investeringen zijn gestegen, vooral in pluimveestallen. Maar de investeringen in duurzame melkveestallen zijn in 2012 gedaald, na de hoge investeringen in de periode 2008-2011.

2013

In 2013 zijn de totale investeringen in productiemiddelen 18% gedaald in vergelijking met 2012 tot 2,7 miljard euro. In de meeste categorieën werd minder geïnvesteerd. De grootste daling kwam voor rekening van bedrijfsgebouwen. In machines, werktuigen en installaties werd wel meer geld besteed. Alleen de investeringen in bedrijfsgebouwen en inventaris werden in 2013 iets hoger.

De totale duurzame investeringen zijn in 2013 met 10% gestegen tot bijna 1 miljard euro. De investeringen in duurzame stallen voor varkens en melkvee zijn sterk (+30%) gestegen. De varkenshouderij heeft begin 2013 nog aangegrepen om tijdig te voldoen aan de vermindering van de

---

ammoniakemissie. De melkveehouderij investeerde opnieuw in uitbreiding van de melkveestapel en gelijktijdige aanpassing aan duurzaamheidseisen. Daarentegen zijn de investeringen in duurzame pluimveestallen meer dan gehalveerd ten opzichte van 2012. Veel minder leghennenbedrijven hebben geïnvesteerd in nieuwe huisvestingsystemen nadat in 2012 het verbod op traditionele kooihuisvesting is ingegaan. Investerings in emissiearme land- en tuinbouwmachines vielen in 2013 weg, omdat die niet meer in aanmerking komen voor subsidies. In de glastuinbouw werd in 2013 bijna 10% meer geïnvesteerd in Groen Label Kassen. De duurzame investeringen in de visserij vielen verder terug naar een laag niveau, vooral doordat minder productiemiddelen in aanmerking komen voor subsidieregelingen.

2014

In 2014 zijn de totale investeringen in productiemiddelen 31% hoger dan in 2013, vooral dankzij meer investeringen in gebouwen en installaties. Melkveebedrijven investeerden veel meer in nieuwe veestallen in aanloop naar de afschaffing van de melkquotering in 2015. Maar investeringen in bedrijfsgebouwen op varkens- en pluimveebedrijven namen sterk af in 2014, na de piek in de voorgaande jaren.

De totale duurzame investeringen in 2014 zijn 3% gestegen tot 1 miljard euro. Die toename is vooral te danken aan hogere investeringen in zonnepanelen in combinatie met vervanging van asbesthoudende daken. Zowel in de landbouw als de glastuinbouw werd iets minder geïnvesteerd in duurzaamheid. In de glastuinbouw werd in 2014 een derde minder geïnvesteerd in Groen Label Kassen. In de visserij zijn de duurzame investeringen echter meer dan verdubbeld. Binnen de landbouwsectoren zijn er duidelijke verschillen in ontwikkeling te zien. De melkveehouderij investeerde opnieuw fors in melkveestallen met toepassing van duurzaamheidseisen. De duurzame investeringen in de varkenshouderij daalden in 2014 echter met 60%. In de voorgaande jaren (2011-2013) bedroegen de duurzame investeringen in duurzame varkensstallen gemiddeld 127 miljoen euro, vooral om te voldoen aan de eisen om de ammoniakemissie te verminderen. De investeringen in duurzame pluimveestallen daalden opnieuw (40%) tot het laagste niveau sinds 2006. Dat is te verklaren doordat de grote investeringsgolf in alternatieve huisvesting voor leghennen achter de rug is, sinds 2012 het verbod op traditionele kooihuisvesting is ingegaan.

2015

In 2015 zijn de totale investeringen in productiemiddelen 7% lager dan in 2014, vooral door minder investeringen in gebouwen, machines en werktuigen. Daarentegen zijn in 2015 de totale duurzame investeringen met 10% gestegen tot 1,1 miljard euro. Die toename is grotendeels te danken aan een verdrievoudiging van investeringen in Groen Label Kassen. Daarbinnen namen de investeringen in Groen Label Kassen voor biologische teelt het sterkst toe vergeleken met 2014. De hogere inkomens in de glastuinbouw in 2015 zorgden voor meer eigen middelen om de investeringen te financieren. Binnen de landbouwsectoren zijn er grote verschillen te constateren. Na de hoge investeringen in melkveestallen met toepassing van duurzaamheidseisen in 2014, is het investeringsniveau in 2015 met een derde gedaald. Veel melkveehouders pakten al in eerdere jaren de kans om de productiecapaciteit uit te breiden vooruitlopend op het verdwijnen van de melkquotering in april 2015. Bovendien gaven de lagere inkomens voor melkveehouders in 2015 minder ruimte voor investeringen. De duurzame investeringen in de varkenshouderij daalden in 2015 voor het tweede jaar op rij, in 2015 met een kwart tot 46 miljoen euro. Dat is 70% lager dan in de periode 2010-2013 met investeringen van gemiddeld 155 miljoen euro in duurzame varkensstallen, vooral om te voldoen aan de eisen voor vermindering van de ammoniakemissie vanaf 2013. Ook de slechte inkomens in 2014 en 2015 hebben daarna nieuwe investeringen afgeremd.

De investeringen in duurzame pluimveestallen stegen met 24 miljoen euro, na de dip in 2014. Daarmee is het investeringsniveau bijna terug op het langjarig gemiddelde. De hausse van investeringen in alternatieve huisvesting voor leghennen is al enige jaren voorbij, nadat in 2012 het verbod op traditionele kooihuisvesting is ingegaan. De inkomens van de leghennen- en vleeskuikenbedrijven zijn in 2015 gestegen, waardoor meer ruimte is voor nieuwe (vervangings)investeringen om de moderniteit op peil te houden en innovaties toe te passen. In de visserij zijn de duurzame investeringen meer dan verdubbeld. In 2015 zijn de investeringen in zonnepanelen al dan niet in combinatie met vervanging van asbesthoudende daken opnieuw toegenomen, nu met 13% tot 91 miljoen euro.

2016

In 2016 zijn de totale investeringen in productiemiddelen 17% lager dan in 2015, vooral door minder investeringen in gebouwen, installaties en glasopstanden. De totale duurzame investeringen zijn bijna evenveel gedaald met 15% tot 935 miljoen euro. Doordat de procentuele daling van de duurzame investeringen iets minder is dan de daling van de totale investeringen, stijgt het aandeel duurzame investeringen ten opzichten van 2015 met 1% naar 34%. De absolute afname in het bedrag aan duurzame investeringen is voor bijna de helft veroorzaakt doordat investeringen in zonnepanelen, al dan niet in combinatie met vervanging van asbesthoudende daken, niet meer in aanmerking komen voor subsidies. Daarnaast zijn de investeringen in melkveestallen met toepassing van duurzaamheidseisen, twee derde gedaald ten opzichte van 2015. Die lagere investeringen zijn niet verwonderlijk door de slechtere rentabiliteit in 2016 en de aanloop naar de inkrimping van de melkveestapel in 2017 vanwege overschrijding van het fosfaatproductieplafond. Daar staan wel hogere investeringen in andere veehouderijstallen tegenover, vooral varkensstallen. De duurzame investeringen in de visserij daalden fors in 2016. De investeringen in Groen Label Kassen namen opnieuw toe, maar voor biologische teelt daalde het investeringsniveau vergeleken met 2015.

2.5 Inschatting duurzame investeringen voor 2018

Voor de raming van de duurzaamheidsindicator begroting 2019 zijn voor de belangrijkste sectoren analyses gemaakt van de te verwachte economische ontwikkelingen. De volgende sectoren zijn nader uitgewerkt: melkveehouderij, varkenshouderij, pluimveehouderij, glastuinbouw, opengrondstuinbouw en akkerbouw. De paragraaf sluit af met een inschatting voor 2018 van de duurzame investeringen van de totale land- en tuinbouwsector. Vanwege het geringe aandeel in de duurzame investeringen wordt de visserijsector niet beschreven. De inschatting is in april/mei 2018 opgesteld en gebaseerd op beschikbare data en informatie onder andere afkomstig uit de inkomensraming agrarische sectoren 2017, Agro Vertrouwensindex en de Barometer Agrarische Sectoren.² Al deze informatie is terug te vinden in afzonderlijke artikelen op agrimatie.nl.

Melkveehouderij

Het inkomen uit bedrijf in de melkveehouderij heeft zich na forse dalingen in 2015 en 2016 in 2017 herstelt (agrimatie/inkomensraming). Het gemiddelde saldo van het gestandaardiseerde melkveebedrijf is over de eerste 4 maanden van 2018 vergelijkbaar met het niveau van maart 2017, maar lager dan in de laatste maanden van 2017 (Barometer). Deze daling van het saldo komt door een afname van de melkopbrengsten en een gestage toename van de krachtvoerkosten. De stemmingsindex van de Melkveehouderij in de Agro Vertrouwensindex van Wageningen Economic Research is in het eerste kwartaal van 2018 enigszins hersteld van de sterke daling in het vierde kwartaal in 2017 en komt boven het landelijk gemiddelde uit. Meer ondernemers hebben, ondanks dat de index nog negatief blijft, hun negatieve verwachtingen voor de komende 12 maanden iets omhoog bijgesteld. Voor de duurzame investeringen zijn vooral de bouw van melkveestallen van belang. De waarde van de verleende bouwvergunningen voor (ver)bouw van stallen is sinds 2014 afgenomen en in 2017 verder gedaald (bron: CBS). Hierdoor wordt verwacht dat de duurzame investeringen iets zullen dalen. Daarnaast zal het inwerking treden van het fosfaatrechtenstelsel in 2018 de investeringsbereidheid in nieuwe stallen verder op een laag pitje zetten.

Varkenshouderij

Naar verwachting zal het investeringsniveau in duurzame goederen in 2018 stabiel zijn tot licht dalen. Die verwachting is enerzijds gebaseerd op de hogere inkomens in 2017, vooral van de zeugenbedrijven (agrimatie/inkomensraming). Daardoor hebben de meeste bedrijven een ruimere kaspositie gekregen waarmee de buffers kunnen worden versterkt en investeringen in nieuwbouw of renovatie kunnen worden gefinancierd. Anderzijds zijn de saldi van de vleesvarkens en vooral de zeugen in het eerste kwartaal van 2018 fors lager dan voorgaand jaar, vooral door lagere opbrengstprijzen (Barometer). De biggenprijs is gemiddeld 18% en de vleesvarkensprijs is gemiddeld 10% lager dan in het eerste kwartaal van 2017. Ook de vooruitzichten zijn minder gunstig dan vorig jaar, waardoor de stimulans voor meer investeringen wordt getemperd. In 2016 en 2017 zijn bovendien minder bouwvergunningen afgegeven voor varkenstallen (bron: CBS), waardoor verwacht wordt dat de investeringen in 2018 iets zullen dalen, rekening houdend met het na-ijleffect van de afgegeven bouwvergunningen. Binnen de varkenshouderij zijn er wel duidelijke verschillen, want in de zeugenhouderij is de waarde van de verleende vergunningen gestegen en in de vleesvarkenshouderij gedaald. Kasmiddelen kunnen worden aangehouden om de financiële buffers te versterken voor mindere tijden. Bedrijven die zich verder willen ontwikkelen zullen wel nieuwe investeringen doen in kwaliteitsverbetering of vergroting van de productiecapaciteit. Daarnaast worden ook investeringen gedaan in nieuwe zonnepanelen voor duurzame energieproductie.

Het vertrouwen onder varkenshouders is in het eerste kwartaal van 2018 iets verder toegenomen; zo volgt uit de Agrovertrouwensindex van Wageningen Economic Research. De stijging van de productie en de iets betere gemiddelde prijs die wordt verwacht zijn echter onvoldoende om de kosten, die zullen gaan toenemen, op te vangen. De index blijft ondanks de voorzichtige stijging dus negatief.

---

² De aanhoudende droogte deze zomer zal zorgen voor een lagere oogst van veel gewassen. Onderzoek en tekst zijn afgesloten voordat de financiële gevolgen en de mogelijke effecten van de droogte op de investeringen bekend zijn.

Legpluimveehouderij

Verwacht wordt dat het investeringsniveau van duurzame goederen in 2018 verder terugvalt. Het jaar 2017 is voor veel bedrijven desastreus verlopen door de schade als gevolg van de fipronilaffaire. Ruim 200 legpluimveebedrijven hadden een bedrijf ingeschakeld dat de bloedluis heeft bestreden met een middel dat de verboden stof fipronil bevatte. Dat heeft tot veel financiële schade geleid voor de getroffen bedrijven door omzetverliezen en extra kosten voor het afvoeren van dieren en schoonmaken van stallen.

De vernietiging van eieren leidde tot een lagere eierproductie waardoor het prijsniveau in de tweede helft van 2017 sterk is gestegen. Daarvan profiteerden echter alleen de bedrijven die voor de vrije markt produceren, maar niet de bedrijven die eieren afzetten tegen vastgestelde contractprijzen.

Het jaar is wel goed begonnen. In het eerste kwartaal van 2018 is het saldo voor bedrijven met vrijemarktprijzen veel hoger dan in hetzelfde kwartaal in 2017. Het totale saldo is bijna vervienvoudigd, vooral dankzij 68% hogere eierprijzen in het eerste kwartaal. Dat saldo is ook bijna driemaal zo hoog als het langjarig gemiddelde (Barometer). In de aanloop naar Pasen (begin april) is de vraag naar eieren altijd groter, wat een gunstige invloed had op de prijsvorming. Daarna volgde een terugval van de vraag en de prijzen. Intussen is de eierproductie ook bijna terug op het oude niveau en is de vraag in de zomermaanden traditioneel kleiner, waardoor een verdere neerwaartse druk op de opbrengstprijzen wordt verwacht.

In het lopende jaar 2018 zal de financiële situatie verslechteren waardoor naar verwachting de investeringen lager zullen worden. In 2017 zijn ook minder bouwvergunningen afgegeven voor legkippenstallen (bron: CBS), waardoor verwacht wordt dat de investeringen in 2018 verder zullen dalen, rekening houdend met het na-ijleffect van de afgegeven bouwvergunningen. Wel zullen mogelijk vervangingsinvesteringen en investeringen in mestdroging worden gedaan. Daarnaast staat de uitstoot van fijnstof sterk in belangstelling vanwege de schadelijke invloed op de gezondheid van omwonenden van pluimveebedrijven. De pluimveehouders moeten de fijnstofuitstoot uit bestaande stallen binnen tien jaar te halveren. Daarvoor zijn in de komende jaren vaak forse investeringen nodig.

Vleeskuikenhouderij

Naar verwachting zal het investeringsniveau van duurzame goederen in 2018 toenemen. Die verwachting is enerzijds gebaseerd op het 25.000 euro hogere saldo in het eerste kwartaal van 2018 (Barometer), na het minder goede voorgaande jaar 2017 (agrimatie/inkomensraming). Vanaf het derde kwartaal van 2017 ontwikkelden de saldi zich gunstig. Daardoor hebben de bedrijven meer kasmiddelen verkregen waarmee investeringen in nieuwbouw of renovatie kunnen worden gefinancierd. Anderzijds zijn in 2017 bovendien veel meer bouwvergunningen afgegeven voor vleeskuikenstallen (bron: CBS), waardoor verwacht wordt dat de investeringen in 2018 ook verder stijgen, rekening houdend met het na-ijleffect van de verleende bouwvergunningen.

Een aantal bedrijven zal mogelijk investeren in aanpassingen voor het houden van conceptkuikens die langzamer groeien en meer ruimte nodig hebben. Wel raakt die markt langzamerhand verzadigd omdat de vraag naar sommige concepten (zoals één ster Beter Leven kip) minder hard stijgt dan verwacht. Daardoor krijgen sommige vleeskuikenhouders geen nieuw contract aangeboden voor conceptkuikens en moeten weer standaard vleeskuikens produceren voor de reguliere markt. Maar daarvoor zijn de stallen niet meer ingericht. Ook de vleeskuikenhouders moeten de fijnstofuitstoot uit bestaande stallen binnen tien jaar te halveren. Daarvoor zijn in de komende jaren hoge investeringen nodig.

Glastuinbouw

In 2018 zullen er naar verwachting geen grote belemmeringen zijn voor een beperkte toename van de investeringen in de glastuinbouw. In 2017 is de inkomensraming, nagenoeg gelijk aan het hoge niveau van de twee jaren daarvoor (www.agrimatie.nl). Hiermee lag het inkomen voor het derde jaar op rij op een hoog niveau.

Voor 2018 is de omzet van de in Nederland geteelde snijbloemen op de veiling Floraholland tot en met mei echter wel gedaald (3%). Deze daling is te wijten aan een lagere hoeveelheid verkochte producten (-4%) bij een gestegen gemiddelde prijs van 1%. Bij een als maar dalend areaal zijn deze ontwikkelingen niet per se verontrustend. De omzet van kamerplanten op Floraholland is in de eerste vijf maanden van het jaar beperkte gegroeid met 1%. Zowel de verkochte aantallen als de gemiddelde prijs waren licht hoger dan in dezelfde periode vorig jaar. Na drie slechte maanden aan het begin van het jaar, is de omzet van de tuinplanten na vijf maanden toch ruim 4% hoger. De omzetgroei zit net iets meer in het volume dan in de gemiddelde prijs.

De ontwikkelingen in de glasgroenten zijn de eerst 5 maanden van het jaar grillig verlopen. De belichte teelt kende minder hoge prijzen als een jaar eerder. Voor de reguliere teelten was het weer van invloed op vraag en aanbod. Hierdoor zit er relatief veel verschil in prijzen die van tevoren zijn afgesproken en de vrije markt prijzen. De producties waren aanvankelijk lager dan een jaar eerder. Vervolgens verliep het aanbod grillig. Dit leidde tot onregelmatige oogsten, wat voor fluctuaties zorgde in de prijsvorming. Al met al lopen de opbrengsten tot en met mei nog achter met een jaar geleden. Uiteraard moet het seizoen nog verder op gang komen en is het afwachten wat de verdere ontwikkelingen zullen zijn.

Ondanks de hier en daar haperende opbrengsten in de eerste maanden van het jaar geven andere indicatoren aan dat er toch veel geïnvesteerd wordt in de sector. De NVM geeft aan dat door de goede bedrijfseconomische prestaties de investeringsbereidheid wordt gestimuleerd (www.nvm.nl). Innovatie en verduurzaming zijn prominente thema's waar volgens de NVM veel in wordt geïnvesteerd. Hoewel er in 2017 minder bedrijven zijn verkocht, lag de gemiddelde transactieprijs een derde hoger dan in 2016. Dit kwam omdat de verkochte bedrijven groter waren dan die in 2016. Ook is het aantal dagen dat een glastuinbouwbedrijf te koop stond in 2017 verminderd ten opzichte van 2016. Ook geven zowel de NVM als de ING aan dat er weer nieuwbouw plaatsvindt in de glastuinbouw. In de agrarische outlook van 2018 van de ING-bank wordt geschreven dat er volop wordt geïnvesteerd in overnames en nieuwbouw. Areaaluitbreiding vindt vooral plaats rond Andijk, Terneuzen, Dinteloord en de Zuidplaspolder. Deze uitspraak wordt onderschreven door voorlopige cijfers van het CBS over bouwvergunningen die zijn uitgegeven in de eerste maanden van 2018. In het eerste kwartaal van 2018 werd er voor 53 miljoen euro aan orders geplaatst. Een bedrag dat in het eerste kwartaal van het jaar in ieder geval sinds 2015, niet meer is voorgekomen. Ook het aantal faillissementen loopt al jaren terug.

Ondernemers in de glastuinbouw houden net als vorig jaar ook in het eerste kwartaal van 2018 vertrouwen in hun onderneming. Wel is het vertrouwen niet zo groot als in 2016 het geval was. Bij de laatste meting die vlak na het eerste kwartaal werd gehouden, was men wel somber over de komende 12 maanden. Vermoedelijk had deze inschatting te maken met het sombere en koude weer van de eerst drie maanden van dit jaar. Inmiddels is er wel het een en ander veranderd en zullen ondernemers naar verwachting wat zijn bijgedraaid.

Verder blijkt uit een enquête (AgriDirect) dat de uitersten bij bedrijven lijken te groeien als het gaat om de toekomstplannen van het bedrijf. Zowel de groep die wil uitbreiden als de groep die wil stoppen met hun bedrijfsvoering is het afgelopen jaar gegroeid (beide met ong. 3%). Overigens blijkt uit een andere enquête van datzelfde bedrijf dat de bereidheid onder glastuinbouwondernemers om te investeren in zonnepanelen sterk is gegroeid tussen 2016 en 2017.

Op basis van de wat matige start van het seizoen maar de verder positieve indicatoren is de verwachting dat de investeringen door glastuinbouwondernemers in 2018 licht zullen gaan toenemen.

Opengrondstuinbouw

De opengrondstuinbouw bestaat uit vier sectoren te weten de bloembollenteelt, de vollegrondstuinbouw, boomkwekerij en de fruitteelt. De bloembollenteelers hebben naar verwachting in 2017 een wat beter jaar gehad dan in 2016. Daardoor hebben ze historisch gezien al vier jaar een vrij hoog inkomen uit bedrijf. Voor de andere drie sectoren ligt het inkomen een stuk lager. In 2017 was de raming het inkomen uit bedrijf van boom- en fruitkwekers iets hoger en bij vollegrondstuinbouw wat lager (bron: agrimatie). De spreiding tussen bedrijven is groot. Vooral leliebollenteelers hadden last van een groot aanbod en de problemen met de handel naar China en zullen de goede cijfers wellicht

---

niet kunnen onderschrijven. Uit een enquête blijkt dat bloembollentelers in 2017 minder bereid zijn hun bedrijf uit te breiden dan in 2016 (bron: Agridirect). Vooral bij leliebollentelers is een sterke afname zichtbaar. Wellicht komt de totale afname ook door de al langer durende periode met hogere inkomens. Vermoedelijk hebben telers al eerder in uitbreiding geïnvesteerd. Dit beeld wordt bevestigd door cijfers over het areaal bloembollen in Nederland dat in de periode 2014-2016 ook sterk is gestegen (bron: agrimatie). Boomkwekers hebben in 2017 te maken gehad met een verder herstel van de marktomstandigheden, resulterend in een wat hoger inkomen uit bedrijf. Door wisselende weersomstandigheden was het in de eerste 5 maanden van het jaar rennen of stilstaan. Op de belangrijkste afzetmarkt Duitsland zijn bedrijven in de sector positief over hun marktkansen (bron: galabau.de). Ziektedreigingen zoals buxusmotten en het voorkomen van een uitbraak van Xylella blijven in deze sector aandacht vragen. In het fruit zijn de prijzen het aflopende verkoopseizoen bevredigend geweest. De opengrondsgroenteteelt is een diverse sector en daardoor ook moeilijk in te schatten. Wel is bekend dat de prijzen voor de industrie-groenteteelt in 2018 ongeveer stabiel zullen zijn (bron: boerderij.nl). Dit is wellicht een indicatie voor de tuinbouwgroenten die in de 'open markt' zijn of verkocht zullen worden. De eerste maanden van het jaar zijn echter niet hoopgevend. Uit de Agrovertrouwensindex blijkt dat ondernemers uit de opengrondstuinbouw positief terugkijken op 2017. Ook is het vertrouwen in de eigen onderneming in het eerste kwartaal met 26 punten het op één na hoogst gemeten. Vooral omdat ondernemers de huidige situatie (zijnde het eerste kwartaal van 2018) op het bedrijf positief beoordelen. Wel zijn de verwachtingen voor de komende 12 maanden minder gunstig. Uitgaande van het bovenstaande is de verwachting dat er een kleine toename verwacht wordt qua investeringen in 2018. Als gevolg van de aanhoudende droogte deze zomer kunnen de investeringen in duurzame goederen echter onder druk komen te staan.

Akkerbouw

De bruto-investeringen exclusief investeringen in grond daalden de laatste jaren geleidelijk tot ongeveer 70.000 euro per bedrijf in 2016 (Binternet). Ook het inkomen daalde de laatste jaren tot een geraamd inkomen in 2017 van ongeveer 30.000 euro. De dalende inkomens zetten waarschijnlijk een rem op het investeringsniveau. Hoe de financiële resultaten voor 2018 zullen uitvallen is op basis van de eerste maanden van 2018 nog niet in te schatten. Het groeiseizoen is in volle gang. De productie van de gewassen wordt sterk bepaald door de weersomstandigheden tot de oogstperiode. De aanhoudende droogte zal dit jaar lagere fysieke opbrengsten tot gevolg hebben. De prijsvorming van de meeste akkerbouwgewassen wordt bepaald door de marktsituatie in Europa of zelfs op mondiaal niveau. De tarweproductie voor het seizoen 2018-2019 wordt door de FAO lager geraamd dan het jaar ervoor. Ook zullen de voorraden naar verwachting afnemen. De termijnmarkt noteerde in het eerste kwartaal van 2018 lager dan het jaar ervoor, maar lijkt daarna te stijgen tot boven de prijzen van vorig jaar. Het areaal aardappelen in de belangrijkste Europese aardappel producerende landen neemt volgens de NEPG met minder dan 1% toe. Of de areaaltoename ook leidt tot een hogere productie is sterk afhankelijk van de weersomstandigheden tijdens het groeiseizoen. De contractprijzen voor fritesaardappelen zijn voor het jaar 2018-2019 lager dan het jaar ervoor (Boerderij Akkerbouw no. 22). Ook Cosun heeft aangegeven dat de bietenprijs naar verwachting in 2018 lager zal uitkomen dan in 2017. Uit de Agrovertrouwensindex blijkt dat ondernemers uit de akkerbouw negatief terugkijken op 2017. Akkerbouwers zijn ook voor de komende 12 maanden (conjunctuurindex komende 12 maanden) negatief. Bovenstaande ontwikkelingen wijzen er op dat de investeringen in de akkerbouw als mede de investeringen in duurzame productiesystemen in 2018 naar verwachting lager zullen uitkomen dan in 2017.

Samenvattend

De verwachting is dat het percentage duurzame investeringen in 2018 zal uitkomen op ongeveer 35%. Dit percentage is hoger dan de vermelde streefwaarde van 30% in de Rijksbegroting 2018 en het definitieve percentage voor 2016 van 34% (zie 2.3). De toename zal voornamelijk voor rekening komen van de glastuinbouw vanwege het gunstige economisch klimaat in die sector. Als gevolg van de aanhoudende droogte kunnen bij lagere inkomsten de investeringen in de open teelten en melkveehouderij onder druk komen te staan. De effecten hiervan zijn in deze studie niet becijferd.

Literatuur en websites

Blokland, P.W., K. de Bont en M. Hoogeveen. 2009. *Nota Duurzaamheidsindicatoren begroting 2010*. LEI Wageningen UR, Den Haag.

Boerderij Akkerbouw no. 22, 2018.

RVO/Agentschap NL. 2017. *MIA/Vamil: Jaarverslag 2016*.

<http://www.jaarverslagenrvo.nl/miavamil>

RVO/Agentschap NL. 2017. *Energie Investeringsaftrek (EIA): Jaarverslag 2016*.

<http://www.jaarverslagenrvo.nl/eia>

RVO/Agentschap NL. 2017. *Groen Beleggen: Jaarcijfers Groen Beleggen 2016*.

<https://www.rvo.nl/sites/default/files/2017/04/Jaarcijfers%20Groen%20Beleggen%202016.pdf>

RVO/EZ. 2017. *Overzicht regelingen en subsidies ministerie van Economische Zaken 2016*. Den Haag, Economische Zaken. Microsoft Excelbestand 28 maart 2017.

Meulen, H.A.B. van der, J.H. Wisman, J.H. Jager, G.D. Jukema en R.W. van der Meer, 2017.

Duurzaamheidsindicator Rijksbegroting 2018; Investeringsniveau duurzame productiesystemen (DP01). Wageningen, Wageningen Economic Research, Nota 2017-081

Voor diverse subsidieregelingen van het Ministerie van EZ en LNV, zie <http://www.rvo.nl/subsidies-regelingen>

Websites

www.agrimatie.nl (Actuele ontwikkeling, Binternet, Agro Vertrouwensindex, Barometer Agrarische Sectoren)

www.rijksbegroting.nl/2016/voorbereiding/begroting,kst212225_6.html

www.rijksbegroting.nl/2018/voorbereiding/begroting,kst236887_17.html

www.rvo.nl

www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/uw-sector/outlook-2018/agrarische-sector.html

www.nvm.nl/actueel/persberichten/2018/04vastgoedbericht

www.agridirect.nl/persberichten

www.galabau.de/pressemitteilungen-details.aspx?newsid=15731

www.fedecom.nl

www.boerderij.nl/Akkerbouw/Nieuws/2018/3/Stabiele-prijzen-en-areaalkrimp-voor-industriegroente-262770E/

Bijlage 1 Geselecteerde codes en bedrijfsmiddelen op de Milieulijst 2016 MIA/Vamil

B 2110	Kas voor milieuvriendelijke productie met Milieukeur
B 2111	Kas voor biologische teelt
F 2112	Groen Label Kas voor biologische teelt of milieuvriendelijke productie met Milieukeur
A 2113	Groen Label Kas
B 2200	Proefstal
A 2201	Stal voor biologische veehouderij met vermindering van de ammoniakemissie
A 2210	Duurzame melkveestal
F 2212	Duurzame melkveestal met weidegang
A 2211	Duurzame vleeskalver- of vleesveestal
A 2220	Duurzame varkensstal
A 2230	Duurzame pluimveestal
A 2290	Duurzame konijnen-, eenden- of kalkoenenstal
A 2291	Duurzame melkgeitenstal
G 2235	Stofemissiereducerende technieken voor pluimveestallen
F 2410	Duurzame viskwekerij
F 2411	Duurzame pootviskwekerij
F 2650	Mestverwerkingsinstallatie met terugwinning van fosfaat en stikstof

Bijlage 2 Overzicht duurzame investeringen 2005-2016

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
MIA/Vamil	453,5	640,8	1.376,6	442,5	581,1	967,2	525,9	665,7	645,8	602,6	736,4	513,1
Landbouw	162,4	230,1	253,3	344,3	383	779,3	444,0	483,5	500,5	445,5	389,3	289,5
w.v. Proefstal	0,6	1,9	0,6	9,7	12,3	21,4	9,6	9,7	16,9	18,3	4,6	1,1
Stal voor biologische veehouderij	4,5	3,8	8,7	7,0	7,1	15,4	10,4	4,0	2,8	5,6	4,1	8,5
Duurzame melkveestal a)	1,9	4,7	5,1	95,4	100,7	161,3	167,1	110,8	143,7	178,3	116,6	39,3
Duurzame vleeskalverenstal	-	-	-	-	-	4,2	3,6	2,2	3,0	3,5	4,2	8,5
Duurzame varkensstal	99,6	146,3	161,7	158,9	171,3	237,8	115,8	115,6	149,9	61	46,0	81,2
Duurzame pluimveestal	24,3	26,5	47,5	46,7	62,1	190,1	65,2	108,2	50,4	30,8	54,7	55,7
Duurzame konijnen, eenden- of kalkoenstal b)	0,4	0,3	0,2	-	1,2	-	1,2	2,5	0,6	1,3	0,7	1,5
Duurzame melkgeitenstal	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5,9	12,7
Stofmisiëreducerende technieken voor pluimveestallen	-	-	-	-	0,2	-	1,7	0,3	0	0,3	0,4	0,4
Mestverwerkingsinstallatie met terugwinning van fosfaat en stikstof	-	-	-	-	-	10,8	17,1	14,5	33	4,8	8,6	7,2
Kleinschalige mestvergistings op boerderijniveau	-	-	-	-	-	-	0,3	0,3	-	-	-	-
Visserij	0,6	0,3	5,1	3,8	10,3	5,7	19,5	2,9	1,2	0,5	25,7	1,9
w.v. Duurzaam vaartuig	-	-	-	-	0,6	0,1	8,6	0,5	1,2	0,5	25,1	-
Zeeviskwekerij	0,6	0	0,6	0,2	-	-	-	-	-	-	-	-
Visgeleidingsstelsel	-	-	-	0,4	-	0,5	1,1	0,1	-	-	-	-
Mosselhangcultuur	-	-	0,2	0,5	0,9	-	-	0,1	-	-	-	-
Mosselzaadinvanginstallatie	-	-	-	2,2	7,1	3,7	7,0	2,2	-	-	-	-
Schaal- of schelpdierkwekerij	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zegenvisinstallatie op een bestaand visserijschip c)	-	0,3	2,2	-	1,3	1,2	1,9	-	-	-	-	-
Zoetwatervisvisserskwekerij	-	-	2,0	0,4	-	-	-	-	-	-	-	-
Hydrorig-vleugel- of pulskorvisinstallatie op een bestaand visserijschip	-	-	-	-	0,3	0,2	1,0	-	-	-	-	-
Duurzame viskwekerij	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,6	1,7
Duurzame pootviskwekerij	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,3
Tuinbouw	290,5	410,4	1.118,2	94,5	188,4	182,3	62,4	89,5	94,5	76,5	231,2	221,7
w.v. Groen Label Kassen	282,1	397,3	1.009,0	75,6	180,6	168,6	55	83,4	79,8	47,8	108,8	138,5
Kas voor biologische teelt d)	-	-	-	-	1,0	0,8	0,8	0,2	10,9	12,0	85,5	61,1
Kas voor milieuvriendelijke productie met Milieukeur	-	-	-	-	-	2,7	2,4	3,2	0,1	0,2	0,3	4,2

a) vanaf 2016 incl. melkveestal met weldegang; b) tot 2012 eenden- of kalkoenstal; c) tot en met 2008 single- of twinrgvisinstallatie op bestaand schip; d) vanaf 2011 inclusief Groen Label

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Algemeen	-	-	-	-	-	-	-	89,8	49,6	80,1	90,8	-
w.v. Emissiearme land-, tuin-, of bosbouwmachine	-	-	-	-	-	-	-	66,3	-	-	-	-
Vervanging asbesthoudende daken, dakgoten of gevels	-	-	-	-	-	-	-	19,9	33,9	38,4	41,1	-
Zonnepanelen in combinatie met vervanging van asbesthoudende daken	-	-	-	-	-	-	-	3,5	15,7	41,7	49,7	-
EIA e)	113,6	390,8	345,1	163,8	62,9	58,0	87,7	115,3	153,7	154,2	67,2	103,7
Landbouw	25,6	134,2	41,3	19,6	18,6	34,4	49,0	49,3	72,2	76,4	34,0	44,0
Glastuinbouw	88,0	256,6	303,8	144,2	44,2	23,6	38,6	54,8	75,5	61,4	32,4	55,5
Visserij	-	-	-	-	-	-	-	11,2	5,9	16,5	0,8	4,3
Groen beleggen	418,2	59,5	119,3	493,4	85,3	97,7	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA
Biologische landbouw	38,4	49,3	93,3	110,3	85,3	97,7	zie MIA	11,4	92,4	117,7	295,0	265,1
Groen Label Kassen	379,8	zie MIA	zie MIA	383,1	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA
Gesloten kas	-	10,2	26,0	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Melkveestallen MDV	-	-	-	-	-	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA
IRE f)	-	-	16,9	15,6	18,4	11,2	20,8	12,0	-	-	-	-
MEI	-	-	96,8	91,3	85,5	52,3	34,0	31,3	13,5	13,6	-	18,2
Luchtwassers	-	-	44,0	11,4	56,3	9,7	-	-	-	-	-	-
Duurzame stallen	-	-	-	7,1	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA
Fijnstof	-	-	-	-	0,6	0,7	14,8	-	18,2	18,4	-	0,1
Milieuvriendelijke investeringen f)	-	-	-	-	-	42,9	42,9	50,0	55,2	96,7	0,6	-
Investeringen in vissersvaartuigen	-	-	-	-	-	0,5	0,8	-	-	2,0	2,8	-
EHG (Subsidie Energie-efficiëntie en hernieuwbare energie glastuinbouw)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	35,1
Totaal duurzame investeringen	985,3	1.091,1	1.998,7	1.225,1	890,0	1.240,1	726,9	885,7	978,6	1.005,2	1.102,5	935,4

e) vanaf 2012 inclusief visserij; f) vanaf 2013 is IRE ondergebracht bij Milieuvriendelijke investeringen; vanaf 2012 onder EHG

Verantwoording berekeningen

Voor de jaren 2005-2006 zijn geen gegevens van de IRE, MEI en Luchtwassers beschikbaar. Het is mogelijk dat deze of andere investeringssubsidies openstonden voor ondernemers. Hiermee is echter geen rekening gehouden vanwege de dataverkrijging.

2005

1. Het correctiepercentage voor de MIA/Vamil bedroeg 30% in 2005. Dit is een schatting. In het jaarverslag wordt geen melding van het correctiepercentage gemaakt. De schatting is gebaseerd op het jaar 2002 en de jaren 2006 en 2007.
2. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 20% in 2005.
3. Voor 2005 waren de aanvragen voor Groen Label Kassen bij Groen Beleggen hoger dan bij de MIA/Vamil. De overlap tussen deze regelingen is gecorrigeerd door de Groen Belegging investeringen te verminderen met de MIA/Vamil investeringen.
4. De post Biologische landbouw van Groen Beleggen is gecorrigeerd met de post Skal-stal van de MIA/Vamil. Zie ook punt 1 bij tabel 2.2.

2006

1. Het correctiepercentage voor de MIA/Vamil bedroeg 25% in 2006.
2. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 22% in 2006.
3. Voor de overlap in Groen Label Kassen tussen de MIA/Vamil-regeling en Groen Beleggen is gecorrigeerd. Zie ook punt 1 bij tabel 2.2.
Verondersteld is dat het investeringsbedrag van Groen Label Kassen van Groen Beleggen terug komt in het MIA/Vamil investeringsbedrag.
4. De post Biologische landbouw van Groen Beleggen is gecorrigeerd met de post Skal-stal van de MIA/Vamil. Zie ook punt 1 bij tabel 2.2.

2007

1. Het correctiepercentage voor de MIA/Vamil bedroeg 33% in 2007.
2. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 30% in 2007.
3. Voor de overlap in Groen Label Kassen tussen de MIA/Vamil-regeling en Groen Beleggen is gecorrigeerd. Zie ook punt 1 bij tabel 2.2.
Verondersteld is dat het investeringsbedrag van Groen Label Kassen van Groen Beleggen terug komt in het MIA/Vamil investeringsbedrag.
4. De post Biologische landbouw van Groen Beleggen is gecorrigeerd met de post Skal-stal van de MIA/Vamil. Zie ook punt 1 bij tabel 2.2.

2008

1. Zie voor belangrijkste opmerkingen bij tabel 2.2.
2. Voor 2008 waren de aanvragen voor Groen Label Kassen bij Groen Beleggen hoger dan bij de MIA/Vamil. De overlap tussen deze regelingen is gecorrigeerd door de Groen Belegging investeringen te verminderen met de MIA/Vamil investeringen.

2009

1. Zie voor belangrijkste opmerkingen bij tabel 2.2.
2. Voor de overlap in Groen Label Kassen tussen de MIA/Vamil-regeling en Groen Beleggen is gecorrigeerd. Zie ook punt 1 bij tabel 2.2.
Verondersteld is dat het investeringsbedrag van Groen Label Kassen van Groen Beleggen terugkomt in het MIA/Vamil investeringsbedrag.
Een vergelijkbare correctie is gemaakt voor investeringen in Duurzame stallen.

2010

1. Zie voor belangrijkste opmerkingen bij tabel 2.2.
2. Voor de overlap in Groen Label Kassen tussen de MIA/Vamil-regeling en Groen Beleggen is gecorrigeerd. Zie ook punt 1 bij tabel 2.2.
Verondersteld is dat het investeringsbedrag van Groen Label Kassen van Groen Beleggen terugkomt in het MIA/Vamil investeringsbedrag. Een vergelijkbare correctie is gemaakt voor investeringen in Melkveestallen MDV en Duurzame stallen.

2011

1. Zie voor belangrijkste opmerkingen bij tabel 2.2.
2. Voor de overlap van investeringsbedragen tussen de MIA/Vamil-regeling en Groen Beleggen is gecorrigeerd. Verondersteld is dat het investeringsbedrag van Groen Label Kassen van Groen Beleggen terugkomt in het MIA/Vamil investeringsbedrag. Een vergelijkbare correctie is gemaakt voor investeringen in Biologische landbouw en Duurzame stallen. Zie ook punt 1 bij tabel 2.2.

2012

1. Zie voor belangrijkste opmerkingen bij tabel 2.2.
2. Het correctiepercentage voor de MIA/Vamil bedroeg 29% in 2012.
3. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 25% in 2012.
4. Vanaf 2012 is bij MIA/Vamil onder hoofdstuk Algemeen een aantal investeringscategorieën opgenomen die niet goed zijn in te delen naar sector, te weten emissiearme land-, tuinbouw- en bosbouwmachines, vervanging van asbesthoudende platen en plaatsing van zonnepanelen.

2013

1. Zie voor belangrijkste opmerkingen bij tabel 2.2.
2. Het correctiepercentage voor de MIA/Vamil bedroeg 30% in 2013.
3. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 22% in 2013.
4. IRE is vanaf 2013 ondergebracht bij Milieuvriendelijke investeringen.

2014

1. Zie voor belangrijkste opmerkingen bij tabel 2.2.
2. Het correctiepercentage voor de MIA/Vamil bedroeg 25% in 2014.
3. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 23% in 2014.

2015

1. Zie voor belangrijkste opmerkingen bij tabel 2.2.
2. Het correctiepercentage voor de MIA/Vamil bedroeg 33% in 2015.
3. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 22% in 2015.

2016

1. Zie voor belangrijkste opmerkingen bij tabel 2.2.
2. Het correctiepercentage voor de MIA/Vamil bedroeg 29% in 2016.
3. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 24% in 2016.

Tabel B2.1 Overzicht totaal investeringen in de land-, tuinbouw en visserij en totaal duurzame investeringen (x mln. euro), 2005-2016

Investeringen	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Totaal investeringen	2.388	3.037	4.001	4.271	3.054	3.453	3.705	3.298	2.727	3.601	3.359	2.778
Totaal duurzame investeringen	985	1.091	1.999	1.225	890	1.240	727	886	979	1.005	1.102	935
Verhouding	0,41	0,36	0,50	0,29	0,29	0,36	0,20	0,27	0,36	0,28	0,33	0,34

Wageningen Economic Research
Postbus 29703
2502 LS Den Haag
T 070 335 83 30
E communications.ssg@wur.nl
www.wur.nl/economic-research

Wageningen Economic Research
NOTA
2018-093

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 5.000 medewerkers en 10.000 studenten behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

To explore
the potential
of nature to
improve the
quality of life

Wageningen Economic Research
Postbus 29703
2502 LS Den Haag
E communications.ssg@wur.nl
T +31 (0)70 335 83 30
www.wur.nl/economic-research

Nota 2018-093

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 5.000 medewerkers en 10.000 studenten behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

